

Анастасія Шановал

Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Сутність та місце стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у системі стандартів доказування

Система кримінальної юстиції в Україні покликана забезпечувати ефективні охорону і захист прав та інтересів осіб, суспільства, держави, і для цього існує потреба вносити нові та вдосконалювати наявні елементи, при цьому віддаючи належне презумпції невинуватості як основоположному принципу, який визначає стандарти доказування, які мають бути враховані учасниками кримінального провадження, а також визначає обов'язок нести тягар доказування.

Вагомим внеском у впровадження стандартів доказування в національну практику стала ратифікація Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а також європеїзація українського законодавства в цілому. У зв'язку з цим, міжнародні стандарти прав людини, у тому числі спрямовані на справедливий судовий розгляд, стали невіддільною складовою наукового поля в рамках дискусії щодо проблем здійснення провадження в межах змішаного кримінального процесу.

Статтю присвячено дослідженню концепції стандарту доказування «поза розумним сумнівом» в кримінальному процесуальному праві України. Актуальність даної теми зумовлена неоднозначністю застосування даного стандарту як у доктрині, так і на практиці. При написанні роботи було досліджено національне законодавство, вітчизняні та іноземні доктринальні джерела. Метою статті є визначення змісту стандарту доказування «поза розумним сумнівом». У результаті було проведено дослідження стандарту доказування «поза розумним сумнівом» як багатоаспектної категорії, виділено критерії досягнення рівня переконання відповідно до цього стандарту. Особливу увагу було приділено співвідношенню стандарту доведення «поза розумним сумнівом» з іншими стандартами, внутрішнім переконанням судді або присяжного і метою кримінального процесуального доказування.

Ключові слова: *стандарт доказування, стандарт доказування «поза розумним сумнівом», розумність сумніву, мета доказування, внутрішнє переконання судді, тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого, ймовірність та достовірність*

Anastasiia Shapoval

Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

The standard of «beyond reasonable doubt» proof concept and its place in the proof standard system

The criminal justice system in Ukraine is aimed at effective rights and interests' protection of individuals, society and the state. Thereby, there is a necessity to introduce new and to improve existing elements, while acting due presumption of innocence as a fundamental principle that sets proof standards to be taken into account by the participants in the criminal proceedings, and also determines the obligation to bear the burden of proof.

The ratification of the Universal Declaration of Human Rights, the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the Europeanization of Ukrainian law, in general, have made significant contributions to the implementation of proof standards in national practice. As a result, international human rights standards, including the right for a fair trial, have become an integral part of the scientific disputes.

The article explores the standard «beyond a reasonable doubt» proof concept in criminal procedural law. During the research, the author has studied national legislation, domestic and foreign doctrinal resources. As a result, the proof standard has been examined as a comprehensive notion, and the criterion for achieving a certain level of belief following the standard "beyond a reasonable doubt" has been identified. The author commends the reader's attention to the correlation between the proof standard "beyond reasonable doubt" and other standards, the inner conviction of a judge or juro and the purpose of proof in criminal litigation.

Keywords: *standard of proof, the standard of proof "beyond a reasonable doubt", the reasonableness of doubt, purpose of proof, inner conviction of the judge, interpretation of doubts in favour of the accused, probability and reliability*

Постановка проблеми.

Однією з умов управління в державах, які сповідують демократичні цінності, є те, що правосуддя і державне управління здійснюються як два паралельні процеси. Єдиний можливий вплив публічної адміністрації на органи судової влади полягає в тому, що вона бере участь у розробці законопроектів з метою вдосконалення нормативно-правової бази.

Удосконалення вітчизняного змішаного кримінального процесу вимагає впровадження міжнародних стандартів судочинства для того, щоб права і свободи особи були ефективно реалізовані, у зв'язку з чим центральне місце у кримінальному процесі займає вимога доведеності вини особи поза розумним сумнівом, закріплена у ч. 2 ст. 17 КПК України. Оскільки ухвалення рішень в рамках кримінального провадження завжди пов'язане з невизначеністю, важливим є встановлення вимог та правил для незалежного судді чи присяжного для належного вирішення кримінально-правового спору. При цьому важливе місце займають стандарти доказування в цілому та стандарт «поза розумним сумнівом» зокрема.

У зв'язку з тим, що стандарт «поза розумним сумнівом» є результатом прецедентної практики судів англо-американської системи права і є порівняно новим для вітчизняного правового поля, виникає потреба його подальшого дослідження з метою визначення сутнісних ознак, співвідношення з іншими стандартами доказування та внутрішнім переконанням судді чи присяжного.

Враховуючи значення даної конструкції для процесу незалежного ухвалення рішень та відсутність у нормах кримінального процесуального закону визначення її змісту, дослідження даного питання залишається доктрині.

Стан досліджень.

Проблема стандартів доказування досліджувалася такими вченими: В.П. Гмирком, Г.Р. Крет, Л.М. Лобойком, А.М. Пого-рецьким, Б.П. Ратушною, Х.Р. Слюсарчук, А.С. Степаненком, М.Є. Шумилом. Також представники

іноземної доктрини кримінального процесуального права зробили значний внесок у розроблення даної тематики, зокрема Т. Андерсон, К. Енгель, К. Клермонт, Д. Твінінг, Д. Шум.

Постановка завдання.

На підставі аналізу вітчизняної та іноземної наукової літератури, кримінальних процесуальних нормативних актів визначити зміст стандарту доказування «поза розумним сумнівом», проаналізувати його співвідношення з іншими стандартами, метою доказування та внутрішнім переконанням суб'єкта прийняття рішення.

Виклад основного матеріалу.

Незалежність судів та суддів – міжнародний стандарт здійснення правосуддя, умова ефективного здійснення судами своїх функцій, яка полягає у їхній відокремленості від інших органів влади, що є невіддільною гарантією захисту прав та свобод особи. Стандарти доказування у свою чергу покликані забезпечити незалежний процес ухвалення рішення у кожній кримінальній справі, що є передумовою існування самостійної судової влади.

Формальність судового механізму захисту прав та інтересів особи, суспільства та держави забезпечує чітку основу для стандартів доказування, які застосовуються на всіх стадіях кримінального процесу - від дозволу поліцейським провести обшук та арешт до ухвалення вироку. Вони також є підґрунтям для незалежного ухвалення рішення суддею за результатами розгляду справи.

Стандарти доказування у судочинстві дозволяють позначити точку між двома крайнощами: гіпотезою з одного кінця та абсолютною впевненістю - з іншого (Del Mar, 2011, р. 98). Складність полягає у тому, щоб розташувати стандарт уздовж цієї шкали. Встановлення стандартів доказування займає центральне місце в запобіганні свавільним порушенням свободи особи та неправдивим звинуваченням. Якби не існувало стандартів доказування, не можна було б оцінити раціональність чи справедливість

рішень, що мають серйозні наслідки для окремих людей, суспільства та держави. Крім того, стандарти доказування мають бути викладеними у передбачуваних правових приписах та пристосованими до конкретних вимог юрисдикції, в яких вони діють, та особливостей справи, в якій застосовуються (Maskis, 2017, p. 101).

У доктрині країн загального права наявність системи взаємопов'язаних стандартів доказування очевидна. К. М. Клермонт стверджує: «те, що у науці єдине, під час практичної діяльності розділяється на три різні стандарти (автор називає їх «магічним числом три») – «перевагу доказів» («баланс ймовірностей»), «чітких та переконливих доказів» та «поза розумним сумнівом» (Clermont, 1987, p. 1115). Зрозуміло, що перші два вищезгадані стандарти стосуються цивільного судочинства, третій – кримінального. Практика ЄСПЛ додала у національне правозастосування також стандарти «обґрунтована підозра» та «достатня підстава».

Стандарти доказування утворюють систему. Варто погодитися з думкою Х.Р. Слюсарчук, що «між стандартами доказування у кримінальному провадженні існує прямий (послідовний) логічний зв'язок, проте система стандартів доказування у кримінальному провадженні немає зворотного зв'язку, оскільки суть правових питань, для вирішення яких застосовуються відповідні стандарти доказування, є різною. Таким чином, хоч стандарти доказування у кримінальному провадженні створюють послідовну систему обґрунтованості знання у кримінальному провадженні, проте вони залишаються цілком самостійними та незамінними за своєю суттю» (Слюсарчук, 2017, с. 100-101). Застосування кожного наступного стандарту є передумовою отримання більш якісного знання про подію, вони сприяють руху цього знання від ймовірного до вірогідного.

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» - фундаментальний для змішаної моделі кримінального процесу, створений з метою гарантування того, що жодна особа не буде засуджена за злочин, поки суб'єкт прийняття рішення

не буде впевнений у вині особи після незалежного аналізу доказових матеріалів та доводів сторін. Так, даний стандарт отримав нормативне закріплення у ч. 2 ст. 17 КПК України, де встановлено, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом (2012). Таким чином, законодавець змістовно розширив ст. 62 Конституції України, включивши до статті вимогу доведеності вини поза розумним сумнівом, яка грає вирішальну роль при вирішенні кримінально-правового спору.

У доктрині українського кримінального процесу тривають дискусії щодо розуміння стандарту «поза розумним сумнівом». Варто погодитися з А.М. Безсонюком, що спроби дати точне визначення поняття стандарту «поза розумним сумнівом» є цілком даремними, що обумовлено тим, що «по-перше, це поняття є оціночним, а тому складне для визначення; по-друге, наявність такого визначення у законі не гарантуватиме його правильне застосування; по-третє, емпіричні спостереження не демонструють потреби його визначення; по-четверте, відсутність законодавчого визначення стандарту допускає можливість його розвитку разом зі стандартами суспільства, що змінюються» (Безсонюк, 2014, с. 26). Тому немає потреби у законодавчо закріпленому визначенні поняття, оскільки воно має також психологічні аспекти, які навряд чи піддаються правовій раціоналізації. У зв'язку з цим доцільно розкривати суть стандарту доказування «поза розумним сумнівом» через сукупність критеріїв.

Г.Р. Крет пропонує виділяти такі ознаки стандарту «поза розумним сумнівом»: «він відображає рівень достовірності знання про обставини кримінального провадження, якого має досягти суб'єкт доказування; уможливує досягнення необхідного рівня достовірності знання на основі наявної сукупності належних, допустимих і достовірних доказів; він використовується для ухвалення процесуального рішення про визнання обвинуваченого винуватим/невинуватим у вчиненні кримінального

правопорушення» (Крет, 2019, с. 216). Такий підхід є послідовним та виокремлює даний стандарт серед інших. Зокрема, те, що він застосовується на фінальній стадії судового розгляду – при прийнятті рішення, тобто виступає критерієм оцінки вірогідності знання про обставини кримінального правопорушення на підставі представлених доказів.

Аналізуючи суть поняття стандарту «поза розумним сумнівом», варто розглянути кожен його складову та звернути увагу на значення та співвідношення кожного слова у формулюванні «поза розумним сумнівом», зміст якого важливий для методології та практики пошуку вірогідного знання.

Поняття «сумнів» неодноразово зустрічається в КПК України («усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи», «...виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою», «... викликають сумнів щодо її осудності», «у разі виникнення сумнівів щодо змісту та обсягу доручення...», «за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості», тощо) (КПК України, 2012), однак законодавець у жодній із статей кримінального процесуального чи іншого законів не дає йому визначення. Згідно з тлумачним словником української мови «сумнів» - це «непевність щодо вірогідності, можливості чогось; брак твердої впевненості в комусь, чомусь», «ускладнення, нерозуміння, що виникають при розв'язанні якого-небудь питання, певної проблеми» тощо.

У спеціалізованій літературі вчені-процесуалісти використовують загальне значення поняття з додаванням окремих ознак, важливих саме для кримінального процесу. Так, І.Л. Петрухін визначає сумнів як «стан неупевненості, який неодмінно повинен виникнути у слідчого, прокурора та суду в результаті того, що висновок про факт неминуче не впливає із зібраних у кримінальному провадженні доказів» (Петрухін, 2003, с. 19). Таким чином, автор підкреслює психологічний аспект виникнення сумніву у вірогідності фактів у відповідного суб'єкта прийняття рішення, тобто ставлення суб'єкта до

наявності або відсутності обставин, що становлять предмет доказування в рамках кримінального процесу.

Важливо зазначити, що розуміння також суті «розумності» сумніву є умовою правильного застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні. У межах англо-американського розуміння розумність сумніву розглядається як моральна впевненість присяжного чи судді, як найвищий з доступних ступенів впевненості.

Розумність сумніву характеризується двома ознаками: він має бути обґрунтованим та непереборним (Слюсарчук, 2017, с. 180). Сумнів може визнаватися обґрунтованим, якщо він впливає з доказів та обґрунтовується ними, а не з припущень. Крім того, як свідчить практика ЄСПЛ, суд може робити також висновки з поведінки учасників кримінального провадження (2012). У зв'язку з цим, на ефективне застосування стандарту «поза розумним сумнівом» негативно впливає закріплене у КПК України поняття доказів, у якому відображена інформаційна концепція доказів. Як зазначає Х.Р. Слюсарчук, розумний сумнів може виникати й через діяльність сторін, а саме характер здійснення ними своїх повноважень, тому, як вже зазначалося, розумність має і психологічний аспект (Слюсарчук, 2017, с. 171-172). У зв'язку з цим варто погодитися з В.П. Гмирко, який стверджує, що «докази як «підставовий» засіб доказування на теоретичному рівні можна трактувати як складну юридичну конструкцію системного характеру, у складі якої є принаймні три блоки (підсистеми): пізнавальний, інформаційний, нормативний, які у взаємозв'язку дозволяють, по-перше, пояснити, саме завдяки чому доказ власне стає доказом, яким чином докази формуються, яким нормативним вимогам відповідають, у якій формі експлуатуються у кримінальному провадженні, а, по-друге, впливати крок за кроком на зміну філософії кримінально-процесуального доказування» (Гмирко, 2002, с. 12). Тому суть розумності сумніву має також діяльну складову, а не лише

інформаційну.

Слід підкреслити, що сумнів також має бути добросовісним, його неможливо відділити від свідомості конкретної особи. «Розумність» сумніву характеризує психологічну та розумову діяльність, завдяки якій здобути знання можна обґрунтувати у зв'язку з тим, що стандарт «поза розумним сумнівом» покликаний гарантувати баланс між інтересами держави та суспільства з одного боку та окремих осіб - з іншого (Слюсарчук, 2017, с. 171). А.А. Кухта вважає, що розумний сумнів можна раціонально пояснити, він ґрунтується на здоровому глузді, а не на упередженнях, припущеннях, симпатії, антипатії тощо (Кухта, 2009, с. 543). Тому «розумний» сумнів – це сумнів перш за все усвідомлений та обґрунтований.

Неспростовним визнається сумнів, який залишається у суддів, присяжних щодо вини обвинуваченого після всебічного, повного і об'єктивного (неупередженого) дослідження обставин кримінального провадження на підставі поданих стороною обвинувачення доказів, які не сформували у них твердого переконання щодо тези обвинувачення (2012). Як справедливо зазначає В.Т. Нор, «сумнів має бути таким, який можна перебороти лише за допомогою додатково поданих стороною обвинувачення доказів» (Нор, 2015, с. 691).

А.А. Кухта має подібну позицію і вважає, що сумнів непереборний, якщо його неможливо усунути шляхом ретельного і всебічного аналізу представлених доказів та який залишається після оцінки кожного окремого доказу та їхньої сукупності (Кухта, 2009, с. 543). Отже, на підставі вищенаведеного, можна зробити висновок, що непереборність характеризується неможливістю подолати його на підставі аналізу наявних доказів та бездіяльністю сторони обвинувачення.

Слід звернути увагу на співвідношення стандарту доказування «поза розумним сумнівом» та принципом тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого. Ці положення взаємопов'язані та впливають із презумпції невинуватості, яка є невіддільною складовою інституту сприяння захистові у кримінальному

процесі. Однак, вони мають різне значення для провадження.

Вимога тлумачення сумнівів на користь підсудного під час ухвалення вироку у доктрині є елементом інституту сприяння захисту у кримінальному судочинстві (*favor defensionis*), зміст якої полягає у тому, що при наявності сумнівів щодо певних доказів і якщо певний факт можна тлумачити як на користь, так і на шкоду обвинуваченого, то ухвалюється рішення, більш сприятливе для останнього (Нор, Яворський, 2010). Правило про тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого пов'язане із заборобою обґрунтовувати вирок припущеннями, які під час розгляду не повинні братися до уваги. Сумніви і припущення завжди утворюють *circulus vitiosus*: сумнів генерує припущення, а припущення – сумнів.

Правило тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого – об'єктивне правило доказування тоді, як стандарт «поза розумним сумнівом» є «узагальненням та основою усіх правил доказування» (Слюсарчук, 2017, с. 184). Стандарти доказування спрямовують в цілому доказову діяльність сторін, а принцип тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого – елемент стандарту «поза розумним» сумнівом щодо сприяння стороні захисту під час провадження.

Як справедливо зазначається у літературі, правило щодо тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого застосовується, коли його можна трактувати як на користь, так і на шкоду, тобто він є альтернативним (Слюсарчук, 2017, с. 184). У випадку із стандартом «поза розумним сумнівом» суд так оцінювати сумнів не може тому, що він позбавлений гнучкості та має абсолютний характер (Слюсарчук, 2017, с. 184). «Розумність» сумніву завжди сталий критерій прийняття рішення.

Хід провадження може скластися таким чином, що усі сумніви щодо певних обставин були інтерпретовані згідно з правилом тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого, але кримінальний процес усе ж закінчився ухваленням обвинувального вироку. У зв'язку з цим, варто зазначити, що правило про тлумачення

сумнівів на користь обвинуваченого може мати як кримінально-правовий, так і кримінально-процесуальний характер (Слюсарчук, 2012, с. 185). Л.М. Васильєв зазначає, що суть кримінально-правового аспекту полягає в аналізі сумнівів щодо наявності чи відсутності елементів складу злочину, а кримінально-процесуальний – сумнівів щодо достатності доказів, можливостей та способів їхнього отримання (Слюсарчук, 2012, с. 185). Тому застосування правила тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого не завжди вказує на неналежне виконання стороною обвинувачення обов'язку доведення. Уявляється доведеним, що тлумачення сумнівів на користь обвинуваченого та стандарт доказування співвідносяться як частина і ціле. Якщо згадане правило має обслуговуючий характер, то стандарт є основоположною вимогою доведеності вини поза розумним сумнівом.

З проблемою стандарту доказування «поза розумним сумнівом» тісно пов'язане питання вірогідності знання, отриманого у ході кримінального провадження. У зв'язку з цим коригується і мета доказування – доведення вини поза розумним сумнівом. Однак, у науці непоодинокими є позиції, які визначають мету як пошук істини – об'єктивної, матеріальної, формальної чи конвенційної.

Деякі сучасні науковці притримуються позиції, що мету доказування становить отримання ймовірного (вірогідного) знання, оскільки можливості людського пізнання обмежені і про встановлення істини в ході провадження йтися не може. Так, Б.П. Ратушна вважає, що «результат судового пізнання завжди має елемент ймовірності» (Ратушна, 2012, с. 298).

Британські вчені - процесуалісти Т. Андерсон, Д. Шум та В. Твінг вважають, що в цілому існують п'ять причин імовірності встановлених на підставі доказів фактів та обставин: 1) докази завжди неповні, досліднику ніколи не доступний увесь доказовий матеріал; 2) докази зазвичай неостаточні, що означає можливість одного і того ж доказу вказувати на кілька спірних тверджень або підтверджувати декілька версій; 3) докази завжди неоднозначні; 4) докази, в справі,

як правило, між собою дисонують, деякі докази підтверджувати один факт, інші - другий; 5) джерела доказів не завжди досконалі (Anderson, Schum, Twining, 2005, с. 246).

Стандарт «поза розумним сумнівом», на думку І.Л. Петрухіна, заперечує можливість встановлення істини у кримінальному провадженні, замінюючи її допустимістю високої ймовірності висновку, зробленого на підставі доказів (Петрухин, 2003, с. 19). Як справедливо зазначає А.С. Степаненко, вказаний стандарт встановлює «поріг прийняття рішення на рівні відсутності розумного сумніву, що не має дорівнювати повній, абсолютній доведеності, впевненості, достовірності, істинності обвинувачення» (Степаненко, 2017, с. 50). Тобто йдеться про поріг ймовірності, який є достатнім для ухвалення рішення. Стандарт значно впливає на визначення мети доказування і з урахуванням обмеженості судового пізнання, протиставляє розумний сумнів категоричності. У зв'язку з цим варто проаналізувати категорії ймовірності та вірогідності, оскільки вони є невіддільним елементом суті стандарту доказування «поза розумним сумнівом».

Перш за все, питання ймовірності та вірогідності у жодному разі не повинне розглядатися у контексті встановлення істини під час кримінального провадження. Варто погодитися із Х.Р. Слюсарчук, що будь-який стандарт доказування не має на меті встановлення істини, натомість встановлює вимогу правильного прийняття рішення (Слюсарчук, 2017, с. 59).

Б.П. Ратушна вважає ймовірність та достовірність синонімами, але щодо судових знань потрібно використовувати термін «достовірність» як таку їх характеристику, що означає максимальне наближення суду до повного і правильного встановлення фактичних обставин судової справи (Ратушна, 2012, с. 287). Вчена вважає, що знання може бути істинним щодо окремих фактів у справі, тому результат судового пізнання буде складатися з набору ймовірних та об'єктивно істинних фактів (Ратушна, 2017, с. 289). У зв'язку з цим, вживання

категорії істина щодо результату судового пізнання – некоректно. Натомість М.Є. Шумило зазначає, що «ймовірність та вірогідність – різні сторони знання» (Шумило, 2014, с. 45).

Таким чином, щодо процесу формування достовірного знання у кримінальному провадженні у доктрині склалися дві позиції. Перша позиція полягає у тому, що у ході кримінального процесу ймовірне знання, тобто таке, що припускається, поступово доповнюється та в результаті отримується знання вірогідне. Друга – вірогідне знання отримується в результаті узагальнення як ймовірних, так і вірогідних знань, а рішення ухвалюється на підставі якісної переваги останніх. Варто зазначити, що останній підхід характерний більше для інших видів судочинства, зокрема цивільного та господарського, оскільки за результатами кримінального провадження завжди має бути сформований вірогідний висновок. На думку О.Г. Шило, Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної, «ймовірний висновок означає відсутність однозначності отриманого судом знання, яке в силу своєї невизначеності не може бути покладено судом у підґрунтя обвинувального вироку» (Грошевий та ін., 2013, с. 180). Натомість достовірний висновок означає, що «він є однозначним, обґрунтованим, тобто вичерпно доведеним під час доказування встановленими в законі процесуальними джерелами та таким, що відповідає встановленій та перевіреній судом сукупності доказів» (Грошевий та ін., 2013, с. 180).

Слід зазначити, що на користь тези про трансформацію ймовірного знання у достовірне протягом кримінального провадження також свідчить наявність стадій та мета застосування стандартів доказування у національній практиці. На етапі досудового розслідування знання, безумовно, ймовірні, оскільки можуть не підтвердитися результатами подальших слідчих (розшукових) дій або навпаки доповнитися. Тому на цьому етапі знання можуть оцінюватися як «маловірогідні, достатньо вірогідні або з малою чи великою вірогідністю» (Шумило, 2012, с. 45). Крім того, кінцеве рішення у кримінальному

провадженні приймається на підставі не повного знання, а «лише такого його обсягу, який формує внутрішнє переконання, і це призводить до недоцільності подальшого дослідження обставин провадження, оскільки саме такої достовірності знань вимагає закон для прийняття рішення про винуватість особи у змагальній моделі кримінального процесу» (Слюсарчук, 2017, с. 62). Тобто, доказування має за мету отримання достовірних знань про подію кримінального правопорушення та особу, яка його вчинила. Таким чином, стандарт доказування «поза розумним сумнівом» є критерієм ухвалення рішення на підставі вірогідного знання.

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» виступає формалізованим критерієм обмеження психологічного (суб'єктивного) аспекту внутрішнього переконання. Застосовуючи стандарт «поза розумним сумнівом» досягається більший рівень передбачуваності результату судового провадження та підвищується якість обґрунтування судом рішення; стає зрозуміло, яким критерієм керувався суд. К. Енгель, проаналізувавши вплив формалізованих стандартів на внутрішнє переконання, відстоює позицію того, що вони виступають «емоційним сигналом» для сприйняття обставин справи більш серйозно та для ухвалення більш виважених рішень (Engel, p. 461). Тобто, стандарти в цілому та стандарт доказування «поза розумним сумнівом», зокрема, значно впливають на процеси несвідомої обробки інформації при вирішенні кримінально-правового спору.

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у національному правозастосуванні повинен належно обґрунтовуватися та вмотивовуватися в судових рішеннях з урахуванням ст. 370 КПК України. Обґрунтоване та вмотивоване судове рішення забезпечує якісне та ефективне вирішення спору. Крім цього, обґрунтування виконує наступні функції: є гарантією того, що позиція особи в процесі була почута, оскільки така позиція повинна бути прийнята або спростована судом; дозволяє вищим і міжнародним інстанціям здійснювати контроль справедливості процесу;

розвиває судову практику і забезпечує правову визначеність. На важливості обґрунтованості та вмотивованості судових рішень неодноразово наголошував ЄСПЛ у контексті забезпечення особи права на справедливий судовий розгляд. Так, орган правосуддя повинен розглянути всі питання факту і права, не сприймаючи заяви учасників процесу, включаючи експертів, як незаперечну істину (2013).

Висновок.

Незалежність судової гілки влади - необхідна умова належного здійснення правосуддя. Стандарти доказування при цьому мають за мету забезпечити самостійність судді при ухваленні рішення на підставі доказового матеріалу та позицій сторін, а також досягнення ним певного рівня переконання.

Система стандартів доказування ілюструє трансформацію знання, отриманого в кримінальному провадженні, з імовірного на достовірне.

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» - найвищий стандарт доказування у системі стандартів і застосовується при вирішенні питання винуватості особи на підставі належних та допустимих доказів. Для нього характерний взаємозв'язок з презумпцією невинуватості, публічно-

правовим обов'язком прокурора довести вину, межами доказування.

Слід виділити такі критерії стандарту доказування «поза розумним сумнівом»:

- даний стандарт застосовується на фінальній стадії судового розгляду при ухваленні рішення щодо вини чи невинуватості особи;

- рішення має ґрунтуватися на оцінених суб'єктом прийняття рішення належних, допустимих доказах;

- суб'єкт прийняття рішення, застосовуючи вказаний стандарт, не має обґрунтованих та непереборних сумнівів у правильності встановлених обставин, тобто вважає знання, отримане під час провадження, вірогідним.

Імплементация стандарту доказування «поза розумним сумнівом» зумовила необхідність перегляду становища істини як мети доказування. Враховуючи обмеженість можливостей людського пізнання, доцільно відмовитися від положення про те, що істина може бути метою доказування. Даний стандарт встановлює натомість вірогідність як мету доказування. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» формалізує суб'єктивний аспект внутрішнього переконання.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Безсонюк А.М. Доведеність поза розумним сумнівом та достовірність як стандарти доказування у кримінальному процесі України. Судова апеляція. 2014. №3(36). С. 23-28.

Гмирко В.П. Кримінально – процесуальні докази: поняття, структура, характеристики, класифікація. Конспект проблемної лекції. Дніпропетровськ: Академія митної служби України. 2002. 63с.

Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.04.2021).

Крет Г.Р. Імплементация стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальне процесуальне законодавство України і практику національних судів. Право і суспільство. 2019. №2. С. 215-220.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 15.04.2021).

Кримінальний процес: підручник/Ю.М. Грошевий та ін.; за заг.ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. Х.; Право, 2013. 540 с.

Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. К.: Юстініан, 2012. 1124 с.

Кухта А.А. Доказывание истины в уголовном процессе: монография. Нижегородская академия МВД России. Новгород. 2009. С. 550.

Нор В.Т. Істина у кримінальному судочинстві: ідея, догма права, реалізація. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2010. №2. С. 1-14.

Нор В.Т. Поняття «поза розумним сумнівом» у доказуванні винуватості обвинуваченого за новим КПК України / упорядники В. В. Луцик, А. А. Павлишин. Х.: Право, 2015. 880 с.

Нор. В., Яворський Б. Тлумачення сумнівів на користь підсудного під час постановлення вироку. Вісник львівського університету. Серія юридична, 2010. Вип. 51. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/18233/%C2> (дата звернення: 15.04.2021).

- Петрухин И.Л. Истина, достоверность и вероятность в суде // Юридический мир. 2003. № 8. С. 17 – 25.
- Ратушна Б.П. Стандарт доказування як критерій достовірності судового пізнання. Право України. 2012. С. 282-289.
- Слюсарчук Х.Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: дис... канд. юр. наук: 12.00.09 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. 258 с.
- Справа «Федорченко та Лозенко проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 20.09.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_933#Text (дата звернення: 15.04.2021).
- Степаненко А.С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» в кримінальному провадженні: дис... канд. юр. наук: 12.00.09 / Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса. 2017. 234с.
- Шумило М.Є. Ймовірність і вірогідність знання у кримінальному провадженні як передумова потреби об'єктивізації результатів доказування. Право України. 2014. №10. С. 44-52.
- Anderson T., Schum D., Twining W. Analysis of Evidence. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 246 p.
- Case of Fazliyski v. Bulgaria: Judgment of European Court of Human Rights from 16 April 2013. Para 61. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118573> (дата звернення: 15.04. 2021).
- Clermont K.M. Procedure's Magical Number Three: Psychological Bases for Standards of Decision. Cornell Law Faculty Publications. 1987. P.1115 – 1155.
- Del Mar K. The International Court of Justice and Standards of Proof. The ICJ and the Development of International law. The Lasting Impact of the Corfu Channel case. London: Routledge 2011. P. 98-123.
- Engel C. Preponderance of the Evidence versus Intime Conviction: a Behavioral Perspective on a Conflict between American and continental European Law . Vermont Law Review. Vol. 33. P. 435-467.
- Mackic, J. Proving discriminatory violence at the European Court of Human Rights. Leiden University. 2017. 273 p.

REFERENCES

- Anderson T., Schum D., Twining W. (2005). Analysis of Evidence. Cambridge: Cambridge University Press, 246 p.
- Bezsonjuk A. M. (2014). Dovedenist poza rozumnym sumnivom ta dostovirmist jak standarty dokazuvannja u kryminalnomu procesi Ukrainy. Sudova apeljacija, 3(36), 23-28 [in Ukrainian].
- Case of Fazliyski v. Bulgaria: Judgment of European Court of Human Rights from 16 April 2013. Para 61. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118573>
- Clermont K.M. Procedure's Magical Number Three: Psychological Bases for Standards of Decision. Cornell Law Faculty Publications.1987. P.1115 – 1155.
- Del Mar K. The International Court of Justice and Standards of Proof. The ICJ and the Development of International law. The Lasting Impact of the Corfu Channel case. London: Routledge 2011. P. 98-123.
- Engel C. Preponderance of the Evidence versus Intime Conviction: a Behavioral Perspective on a Conflict between American and continental European Law . Vermont Law Review. Vol. 33. P. 435-467.
- Ghmyrko V.P. (2002) Kryminaljno – procesualni dokazy: ponjattja, struktura, kharakterystyky, klasyfikacija. Konspekt problemnoji lekciji. Dnipropetrovsjk: Akademija mytnoji sluzhby Ukrainy, 63 p [in Ukrainian].
- Konstytucija Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnja 1996 r. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/VR Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
- Kret G.R. (2019). Implementacija standartu dokazuvannja «poza rozumnym sumnivom» u kryminaljne procesualjne zakonodavstvo Ukrainy i praktyku nacionalnykh sudiv. Pravo i suspiljstvo, 2, 215-220 [in Ukrainian].
- Kryminalnyj procesualnyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnja 2012 r. # 4651-VI. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»/VR Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
- Kryminalnyj proces: pidruchnyk (2013)/Y.M. Ghroshevij ta in.; za zagh.red. V.Ja. Tacija, V.P. Pshonky. Kh.; Pravo, 540 p.
- Kryminalnyj procesualnyj kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyj komentar. Za zagh. red. profesoriv V.Gh. Ghoncharenka, V.T. Nora, M.Je. Shumyla (2012). K.: Justinian, 1124 p. [in Ukrainian].
- Kukhta A.A.(2009) Dokazuvanye ystynu v ugholovnom processe: monoghrafija. Nyzheghorodskaja akademyja MVD Rossyy. Novghorod, 520 p. [in Russian].
- Mackic, J. Proving discriminatory violence at the European Court of Human Rights. Leiden University. 2017. 273 p.
- Nor V.T. (2010) Istyna u kryminalnomu sudochynstvi: ideja, doghma prava, realizacija. Chasopys Nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademyja». Serija «Pravo», 2, 1-14. [in Ukrainian].
- Nor V.T. (2015) Ponjattja «poza rozumnym sumnivom» u dokazuvanni vynuvatosti obvynuvachenogho za novym KPK Ukrainy / uporjadnyky V.V. Lucyk, A.A. Pavlyshyn. Kh.: Pravo. [in Ukrainian].
- Nor. V. Javorskij B. (2010) Tlumachennja sumniviv na korystj pidsudnogho pid chas postanovlennja vyroku. Visnyk l'jvivskogho universytetu. Serija jurydychna, Vyp. 51. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/18233/%C2>. [in Ukrainian].
- Petrukhyn Y.L.(2003) Ystyna, dostovernostj y verojatnostj v sude // Jurydycheskij myr, 8, 17 – 25. [in Russian].
- Ratushna B.P. (2012). Standart dokazuvannja jak kryterij dostovirmosti sudovogho piznannja. Pravo Ukrainy, 282-289. [in Ukrainian].

Sljusarchuk Kh.R. (2017). Standarty dokazuvannja u kryminaljnomu provadzhenni: dys... kand. jur. nauk: 12.00.09 / Ljvivs'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Franka. Ljviv, 258 p. [in Ukrainian].

Shumylo M.E.(2014). Imovirnist i viroghidnist znannja u kryminaljnomu provadzhenni jak peredumova potreby objektyvizaciji rezul'tativ dokazuvannja. Pravo Ukrajinu, 10, 44-52. [in Ukrainian].

Sprava «Fedorchenko ta Lozenko proty Ukrajinu»: rishennja Jevropejs'kogho sudu z prav ljudyny vid 20.09.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_933#Text.

Stepanenko A.S. (2017) Standart dokazuvannja «poza rozumnym sumnivom» v kryminaljnomu provadzhenni: dys... kand. jur. nauk: 12.00.09 / Nacional'nyj universytet «Odes'ka jurydychna akademija», Odesa, 234 p. [in Ukrainian].

Shapoval Anastasiia

Student, <https://orcid.org/0000-0002-3480-9356>, n98.shapoval@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 06.02.2021

Схвалено до друку / Accepted: 08.04.2021